

Att ha det på tungan – en undersökning om
universitetsstudenters minnesstrategier för
återkallande av ord

Ville Väyrynen

Kandidatavhandling i svenska språket

Jyväskylän universitet

Institutionen för språk och kommunikation studier

Vårtermin 2021

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä: Ville Väyrynen	
Työn nimi: Att ha det på tungan – en undersökning om universitetsstudenters minnesstrategier för återkallande av ord	
Oppiaine: Ruotsin kieli	Työn laji: Kandidaatintutkielma
Aika: Kesäkuu 2021	Sivumäärä: 40
<p>Tiivistelmä:</p> <p>Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia muististrategioiden käyttöä ”tip of the tongue” ilmiön yhteydessä. Suurelta osin tutkimus oli aiheeseen ja teoriaan perehtymistä aiempien tutkimusten ja kirjallisuuden kautta. Tämän lisäksi tehtiin neljä kappaletta yksilöhaastatteluja, joissa tiedonantajina toimivat vieraita kieliä opiskelevat yliopisto-opiskelijat. Haastatteluilla pyrittiin selvittämään minkälaisia muististrategioita opiskelijat käyttävät, silloin kun he kokevat jonkun sanan olevan niin sanotusti aivan kielen päällä, mutta eivät pysty saamaan kyseistä sanaa mieleensä, vahvasta sanan tietämisen tunteesta huolimatta.</p> <p>Litteroitujen haastattelujen analysointi tehtiin kvalitatiivisesti käyttäen perustana Peter Ecken vuoden 2000 tutkimuksessaan käyttämää kategorisointia ja tämän tutkimuksen tutkimushaastatteluja varten luotuja haastattelukysymyksiä. Muististrategioiden rinnalla tarkasteltiin myös muita kohdesanan etsimisessä käytettyjä strategioita sekä muita ”tip of the tongue” ilmiöön liittyviä ominaisuuksia, joita haastatteluissa nousi ylös. Tutkimuksen tuloksena selvisi, että tutkimuksen informantit käyttävät samankaltaisia strategioita kuin aiemmissa tutkimuksissakin on tullut ilmi: niin semanttisia kuin fonologisiakin muististrategioita ja näiden lisäksi myös muita tapoja kohdesanan löytämiseksi, kuten esimerkiksi sanakirjoja ja erilaisia sanalistoja. Tutkimuksen tulokset eivät tuottaneet itsessään uutta tietoa ilmiöstä, vaan sen sijaan vahvistivat jo aiemmin tutkittua.</p>	
Asiasanat: svenska språket, minne, minnestekniker, psykologvistik, språkinläring	
Säilytyspaikka: JYX	
Muita tietoja:	

INNEHÅLL

1 INLEDNING	1
2 SYFTE OCH FORSKNINGSFRÅGOR.....	2
3 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER.....	3
3.1 Termer och begrepp	3
3.1.1 Minnesstrategier för återkallande	3
3.2 Bakgrund	4
3.2.1 Att ha det på tungan – TOT	4
3.2.2 Mera forskning om TOT-tillstånd	6
3.2.3 Oxfords kategorisering av minnesstrategier	6
3.2.4 Minnesstrategier som en del av andraspråksinläring	7
3.2.5 Eckes kategorisering av strategier.....	8
4 MATERIAL OCH METOD.....	11
4.1 Material	11
4.2 Metod	11
4.2.1 Forskningsetik i intervjuer	12
4.2.2 Varför intervju?	12
4.3 Val av informanter.....	13
4.3.1 Informanters anonymitet	14
4.4 Genomförande av intervjuer.....	14
4.4.1 Intervjufrågor	15
4.5 Transkriberingar	16
4.5.1 Bearbetningsanalys	16
5 RESULTAT OCH ANALYS.....	17
5.1 Genomgång av svaren	17
5.1.1 Vilka språk använder du vanligen och i vilka situationer?	18
5.1.2 När och hur ofta stöter du på att ha ett ord på tungan?	18
5.1.3 Vad brukar du göra när du upplever det här tillståndet?	19
5.1.4 Hur skulle du beskriva processen som går bakom sökningen av tappade ordet när du försöker återkalla ordet tillbaka i minnet?.....	21
5.1.5 Finns det något annat att tillägga?.....	21
5.2 Kategorisering av olika strategier informanterna använder för att hitta målord.....	22
5.2.1 Användning av fragmentarisk information	22
5.2.2 Ordassociationer	23

5.2.3 Kontext	23
5.2.4 Referenser	24
5.3 Delning av minnesstrategier i inre och yttre strategier	24
5.3.1 Inre strategier	24
5.3.2 Yttre strategier	25
5.4 Förekomsten och annat	25
6 DISKUSSION	28
6.1. Resultatdiskussion	28
6.2. Metoddiskussion	30
7 AVSLUTNING	32
KÄLLFÖRTECKNING	34
Litteratur	34
8.2 Elektroniska källor	35
BILAGOR	36

1 INLEDNING

Jag studerar svenska på universitet och som biämne läser jag psykologi och pedagogik. På grund av mina ämnesval ville jag kombinera både lingvistik och psykologi på något sätt i min kandidatavhandling. En dag under språkföreläsningar fick jag känslan att jag hade ett ord på tungan flera gånger och började fundera över vad orsaken till den bekanta känslan egentligen var. Det här fick mig att välja att undersöka ett fenomen inom psykolingvistik; '*att ha det på tungan*' som oftast kallas *TOT:s* (förkortning av engelskans '*tip-of-the-tongue state*').

Kandidatavhandlingens ämne kan inte vara för stort utan det måste avgränsas och TOT är ett stort område, vilket betydde sökande efter ett lagom stort tema inom TOT som kändes det mest intressanta. Efter avgränsningen preciserades temat till strategier som vi människor använder för att återkalla tappade ord när vi stöter på att ha ett ord på tungan.

Det finns mycket tidigare forskning om TOT men de tidigare undersökningarna fokuserar mer på fenomenets orsaker, frekvens, förekomst, vad vi kan lära oss om talproduktion samt återkallande och hur minne och kognition fungerar överhuvudtaget. Även om alla människor upplever det här fenomenet, kunde jag inte hitta tidigare undersökningar om människors egna uppfattningar om det. De flesta undersökningar som jag hittade, handlade om experimentella studier om faktorer som bidrar till TOT, men intervjustudier var nästan icke-existerande. Minnesstrategier för återkallande har beforskats redan tidigare, men det finns få studier om dem i samband med TOT. Strategier har oftast varit bara en liten del av en större undersökning. På grund av de ovannämnda skälen bestämde jag mig för att fokusera på minnesstrategier. Avhandlingens syfte är således att undersöka människors, i det här fallet universitetsstudenters, användning av minnesstrategier i samband med TOT-tillståndet.

2 SYFTE OCH FORSKNINGSPRÅGOR

Syftet med avhandlingen är att undersöka hurdana minnesstrategier universitetsstudenter använder i samband med TOT-tillståndet. Forskningsfrågorna är följande:

- Vilka minnesstrategier redovisas i tidigare forskning för återkallande av ord som man inte kan komma ihåg? (i samband med TOT-tillstånd)
- Hurdana minnesstrategier anger universitetsstudenter att de använder för återkallande av ”tappade ord” när de upplever ett TOT-tillstånd?

På grund av bristen på tidigare forskning och antalet informanter bestämde jag att inte komma på någon specifik hypotes utan förutsåg bara att de använda strategierna troligen varierar mellan både semantiska och fonologiska strategier, som tidigare forskning har visat.

3 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

I den här delen av avhandlingen ska begrepp som kommer upp senare i texten förklaras. Jag redogör också för den teoretiska bakgrunden om TOT och strategier för återkallande av ord, genom tidigare studier som har gjorts inom området.

3.1 Termer och begrepp

Metakognition

Metakognition innebär enkelt uttryckt ”tänkande om tänkande” (Livingston 2003). Den innehåller människans medvetande och kunskap om sina kognitiva processers funktioner och deras reglering och analysering. Kunskap om ens egen kognition kan användas för kontrollering av sina tankar och andra kognitiva processer. (Flavell 1987; Flavell 1999)

Metaminne

Metaminne är ett underbegrepp till metakognition. A. L. Brown (1975) kallade det ”vetande om vetande”. Det omfattar våra egna uppfattningar och kunskap om hur vårt minne fungerar. Vi kan observera och kontrollera våra minnen; vi är alltså medvetna om minnen och kan också reflektera över dem. (Dunlonsky & Bjork 2013) Som ett exempel är olika slags minnesstrategier verktyg som vi kan använda som en del av metaminne.

Minnesstrategier

Minnesstrategier kan användas för att både spara information och söka den i minnet. De är metakognitiva medel man kan utnyttja som stöd för inläring och för att komma ihåg saker. (Dunlonsky & Bjork 2013)

3.1.1 Minnesstrategier för återkallande

Minnesstrategier för återkallande är metakognitiva medel som man kan använda för att få fram information från långtidsminnet (Bjorklund & Douglas 1997).

Det finns yttre och inre strategier för återkallande av ord från minnet. Yttre strategier kan vara till exempel användning av ordbok, anteckningar eller att fråga någon annan om hjälp. Inre strategier kan delas i semantiska och fonologiska. Semantiska strategier innebär användning av ordets betydelse. Man kan försöka hitta ord genom användning av synonymer, associationer och kontext. Fonologiska strategier innebär användning av ordets form. Man kan söka igenom alfabet eller genom ord som är likadana till form eller uttal med målordet. (Hofferberth 2011; Hofferberth 2012)

3.2 Bakgrund

3.2.1 Att ha det på tungan – TOT

Att ha det på tungan är ett tillstånd i vilket man inte kan återkalla ett välbekant ord men kan hitta ord som är likadana till mening eller form. Samtidigt finns det en stark känsla om att man faktiskt vet ordet man söker efter och det finns en känsla om att återkallande är väldigt nära och man kan bara inte tillfälligt återkalla ordet. (R. Brown & McNeill 1966)

TOT är ett universellt fenomen eftersom alla språkanvändare stöter på det oberoende av deras språk. Att ha det på tungan är alltså någonting som alla människor upplever i varierande mängder. (Schwartz 1999)

När vi upplever ett TOT-tillstånd, är vi medvetna om att vi inte kan hitta ett särskilt ord och vi kan styra sökningen efter det tappade ordet på många olika sätt, till exempel genom användning av minnesstrategier (Schwartz & Metcalfe 2011; A. S. Brown 1991). Ofta kan man återkalla den första eller den sista bokstaven samt andra bokstäver, som är del av det tappade ordet, och även säga hur många bokstäver ordet har. Det är också möjligt att man hittar likadana ord antingen i mening eller i form när man försöker få fram målordet från minnet. (R. Brown & McNeil 1966)

Det finns två hypoteser om vad som orsakar TOT-tillståndet. I en undersökning har Meyer och Bocks (1992) forskat om de två hypoteser som kallas blockering och partiell

aktivering. Partiell aktivering innebär att man kan få fram delar av målordet, det kan vara betydelse eller form, men det är inte tillräckligt mycket information för att aktivera ordet från minnet. I blockering har man en hypotes om ett ord, som liknar ordet man söker efter, så det kommer upp i stället för det ord man prövar att minnas. Det stör målordets aktivering och på så sätt blockerar återkallandet.

Flera forskare har gjort undersökningar om TOT hos tvåspråkiga människor och resultat rapporterar att fenomenets förekomst är större bland tvåspråkiga än enspråkiga. Som exempel har undersökningar gjorts för att forska om TOT i hebreiska-engelska (Gollan & Silverberg 2001) och spanska-engelska samt tagalog-engelska (Gollan & Acenas 2009) i jämförelse med enspråkiga språkanvändare.

Efter R. Browns och McNeills (1966) första experimentella undersökning om TOT, i vilken de försökte orsaka TOT-tillstånd hos studenter genom sällsynta ord, har fenomenet beforskats i över femtio år genom olika slags experimentella studier (Schwartz & Metcalfe 2011). Många forskare har repeterat Brown och McNeills undersökning med olika modifikationer (Hofferberth 2008; Schwartz 2008). Andra har gjort bland annat dagbokstudier, i vilka informanter skriver ner information om varje gång de upplever TOT under några veckors tid (Ecke 2000; Heine, Obert & Shenaut 1999).

På sidan av TOT är ett annat likadant fenomen *FOK* (förkortning av engelskans ”*feel of knowing*”) och de två blandas ofta ihop. Skillnaden mellan de två är att även om man vet i FOK att man känner till ordet men kan bara inte minnas det just då, finns inte den starka känslan om att ordet är på sätt och vis på tungan, att man vet att ordet är bara tillfälligt ouppnåeligt och att man kan återkalla ordet senare. (Brown 1991)

Det här kapitlet ska inte gå djupare in i fenomenet även om undersökningen fokuserar på minnesstrategier just i samband med TOT. Att ha det på tungan är på sätt och viss huvudtemat i avhandlingen, men det viktigaste temat är minnesstrategier inom TOT-fenomenet och på grund av det är behandlingen av fenomenet kort. Avsikten med detta avsnitt var att ge en inblick i fenomenet och forskningen på området.

3.2.2 Mera forskning om TOT-tillstånd

Hofferberth (2008) undersökte strategier studenter i Frankfurts universitet använde för att leta efter ord, medan de upplevde ett TOT-tillstånd. Studien hade fem informanter med tyska som förstaspråk försökte hitta 25 sällsynta tyska ord. Om informanten upplevde ett TOT-tillstånd, svarade hen på frågor såsom ordets första och sista bokstav, antalet bokstäver, ord med samma mening eller form, ordklass och annat som hen kunde säga om ordet. Efter varje ord hade informanter 90 sekunders tid att besvara frågorna på en blankett. Undersökningens resultat visade att studenterna använde semantiska strategier oftare än fonologiska för att hitta ordet när de upplevde ett TOT-tillstånd.

Peter Ecke (2000) har gjort en dagbokundersökning för att undersöka strategier för återkallande i samband med TOT-tillstånd bland högskolestudenter som studerade engelska eller tyska som andraspråk (L2). Under fyra veckors tid gjorde informanter anteckningar om alla TOT-upplevelser de stötte på och rapporterade hur de hittade målordet. Informanter hittade ord genom referenser (ordbok, ordlistor), styrt sökande (till exempel uttals- och ordassociationer, meningskontext och sökande genom alfabet), tips i omgivningen och det sista genom ”pop-up”. ”Pop-up” betyder att målordet kommer upp spontant utan att man är medveten om sökandet, det kan hända några timmar eller även dagar efter TOT-upplevelse (Ecke 2000). Undersökningens resultat visade att för det mesta använde studenter ordassociationer, både semantiska och fonologiska, och vid sidan av det byggde de upp ord från bitar de kunde återkalla om ordets fonologiska struktur.

3.2.3 Oxfords kategorisering av minnesstrategier

Rebecca L. Oxford har forskat på människors språkinlärningsstrategier länge och hennes strategikategorisering från 1990 är ofta citerat i andra undersökningar. Hon har delat strategier för inläring i direkta och indirekta. En del av direkta strategier är minnesstrategier, vilka är kategoriserade i fyra underkategorier:

1) Första kategorin är *skapande av mentala förbindelser*: gruppering, associeringar och placering av nya ord i kontext. Som ett exempel kan ord grupperas tillsammans genom associering och kontext: till exempel matord mjölk och ost lagras i kylskåp och om man lär ett nytt ord som skinka, kan detta ord placeras i samma kontext som andra matord inläraren redan behärskar.

2) Den andra kategorin är *bild- och ljudassociationer*: användning av bilder, semantisk kartering, användning av nyckelord och beskrivning av ljud i minnet. Inlärare kan till exempel binda ord till bilder i minnet (t.ex. ordet elefant med bild av en elefant) eller bilda rim med andra likadana ord (tyg, flyg, blyg, smyg).

3) Den tredje kategorin är *upprepning*, dvs. inlärare kan upprepa till exempel ord eller ordlistor för att lägga nya ord på minnet genom repetition.

4) Den fjärde kategorin är *användning av aktiviteter*: användning av fysisk respons eller förnimmelse samt mekaniska tekniker som en del av språkinläring. Inlärare kan till exempel lägga verb på minnet som *gå*, *springa*, *sjunga* osv. genom att fysiskt gå, springa eller sjunga.

Alla dessa strategier används både för inläring av språk och återkallande när man producerar språk. (Kategoriseringarna är mina egna översättningar från Oxfords engelska originaltext från 1990 – *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*.)

3.2.4 Minnesstrategier som en del av andraspråksinläring

Det finns många undersökningar om språkinlärningsstrategier och minnesstrategier som en del av dessa strategier på svenska men alla undersökningar som jag fann, stödjer sig på Rebecca L. Oxfords kategorisering av strategier som språkinlärare brukar när de lär ett nytt språk. Några av dessa svenska undersökningar som fokusera på inlärningsstrategier som elever använder i L2 undervisning, tas upp i det följande, med fokusering på minnesstrategier i undersökningarnas resultat.

Kalpio (2016) undersökte högstadieelevers inlärningsstrategier i svenska som andraspråk genom en enkätundersökning. Antal informanterna i undersökningen var 68 elever som studerade B1-svenska och 14 som studerade A-svenska. Minnesstrategier var en del av studien och resultatet visade att båda grupper använde för det mesta bland annat *upprepning, bild- och ljudassociationer*, och *minneskort* (ett kort med samma ord på två språk till exempel svenska och finska, för finsk inlärare av svenska). I studien var *upprepning* kategoriserad under kognitiva strategier i stället för minnesstrategier men på grund av att i min egen avhandling är den kategoriserad under minnesstrategier, räknas *upprepning* med i minnesstrategier i detta referat.

Allestam (2007) undersökte språkinlärningsstrategier som L2-elever använde i årskurs 7–9 genom enkätundersökning och hon gjorde också fem lärarintervjuer om hurdana strategier lärare använder för att hjälpa elevernas inläring av nya ord när de jobbar med en ny text. Allestam jämförde svar från enkäten och intervjuerna och resultaten visar att både elever och lärare använde för det mesta direkta strategier, särskilt minnesstrategier. Minnesstrategier som lärare nyttjade i sin undervisning innehöll bland annat *bild- och ljudassociationer, skapande av mentala förbindelser* och *användning av fysisk respons*. Eleverna använde för det mesta *upprepning/repetition* och *placering av nya ord i kontext*.

3.2.5 Eckes kategorisering av strategier

Detta avsnitt innehåller Peter Eckes kategorisering av sätt att hitta ord i TOT. (Kategoriseringarna är mina egna översättningar från Eckes originaltext från 2000 – *Tip-of-the-tongue states with foreign language words: resolution types and word search strategies*.)

3.2.5.1 Styrt sökande

Ecke (2000) förklarar styrt sökande som användning av strategier som man är medveten om. Man kan styra sökningen samtidigt som den händer. De är alltså metakognitiva medel för att stödja minnet.

Användning av fragmentarisk information

Om man kan minnas bitar av ordet man söker efter är det möjligt att genom försök bilda ordet med hjälp av de delar man kan minnas om ordet, det kan vara till exempel ordets första eller sista bokstav, andra bokstäver i ordet och också ljud. Man kan försöka placera olika bokstäver eller ljud tillsammans med det man redan minns och återkalla ordet på det sätt.

Användning av associationer

Ordassociationer kan vara likadana i betydelse eller form med målordet. Å ena sidan kan man använda ord som delar samma betydelse för att försöka hitta det tappade ordet, alltså använda synonymer, och å andra sidan kan man gå genom ord som liknar målordet i ljudform men inte i betydelse. Dessutom är det möjligt att använda ord, som liknar målordet både i betydelse och i form,

Skapande av kontexter som hänger ihop med betydelsen

Det är möjligt att använda kontexten för att hjälpa återkalla ett ord från minnet. Om man har använt något särskilt ord i en särskild situation kan det räcka att försöka minnas situationen för att återkalla målordet. Kontexten kan också vara till exempel sångtexter, rim och så vidare.

Memorerings tekniker

Komplexa tekniker används ofta för att stöda inläring av ord. De kan också användas för att återkalla information om det som man har lärt sig. Ett exempel i Eckes undersökning var en informant som försökte hitta de tyska orden *gefängnis* (fängelse) genom *gefahr* (fara). Hen visste att orden liknade varandra i uttal och att fängelse är en farlig plats.

3.2.5.2 Andra sätt att hitta ord

Referenser

Misslyckande med styrt sökande kan leda till användning av yttre strategier för minnets stöd. Man kan bland annat söka ordet i en ordbok eller till exempel genom olika slags webbsidor för synonymer samt konsultera en annan person.

Tips i omgivningen

Det kan hända att man hör målordet, eller ordet som låter likadant, som en del av en diskussion nära sig eller kanske ser ordets fysiska form i miljön och genom det återkallar ordet. Någon särskild situation kan också orsaka att man minns ordet, om det användes i en likadan situation tidigare.

Pop-up

Om styrt sökande inte får fram ordet man söker efter i TOT, kan det plötsligt komma upp senare även om man inte tänker på ordet längre. Vårt sinne fortsätter att söka efter målordet utan att vi är medvetna om processen och på grund av det kan återkallande kännas helt spontant när vi äntligen minns ordet.

4 MATERIAL OCH METOD

I den här delen ska jag redogöra för de metoder som användes för insamlingen av material och annat knutet till materialet och de använda metoderna. Kapitlet innehåller också beskrivningar och förklaringar om materialinsamlingen samt motiveringar för de använda metoderna.

4.1 Material

Sammantaget består avhandlingens material av ungefär tjugofem artiklar samt böcker och vid sidan av det finns fyra intervjuer i transkriberad form. Alla artiklarna och de andra källorna som används i avhandlingen hittades genom universitetsbibliotek, EBSCO, Google Scholar och artiklars referenslistor. En stor del av undersökningen var ett litteraturstudium; för att hitta förklaringar till termer och för att bekanta mig med den teoretiska bakgrunden som var av betydelse för avhandlingen.

4.2 Metod

Kvalitativ och kvantitativ undersökning är två mycket olika sätt att undersöka. Trots det kan de också användas tillsammans för att få mer omfattande information om ett fenomen, i jämförelse med användning av bara en av dem. (Uusitalo 2001)

I det kvantitativa betraktelsesättet strävar man efter att materialet kan tolkas statistiskt eftersom analysering av materialet görs statistiskt. Data läggs fram som numerisk information, ofta med hjälp av olika slags tabeller och andra statistiska medel. Med kvantitativ undersökning kan man testa materialets validitet och reliabilitet, alltså hur bra resultaten överensstämmer med verkligheten och hur reliabel metoden är; kan det upprepas med samma resultat. (Uusitalo 2001)

I det kvalitativa betraktelsesättet är material verbalt eller visuellt och analysering är mer materialbaserad än i kvantitativ analys, tolkning av material beror mer på forskarens

förmåga medan i kvantitativ analys har man statistiska medel som stöd. Kvalitativ undersökning strävar efter förståelse och förklaringar om fenomen. (Uusitalo 2001)

4.2.1 Forskningsetik i intervjuer

En viktig del av intervjuer är etiska val man måste ta hänsyn till rörande informanter. Deltagande måste vara frivilligt och informanter har rätt att avbryta undersökningen om de vill utan att ge anledningar till det. Det är inte nödvändigt att förklara allt för informanter men man ska berätta om undersökningens huvudtema och syfte så att det är klart vad informanter ska vara med i. Om intervju spelas in på band, måste informanter informeras om det och dessutom är det nödvändigt att förklara vad som händer till banden efteråt. (Kuula 2006)

Grundprincip för anonymisering är att ta bort information som kan anknytas till informanter, till exempel informanters namn, adress, mobilnummer och så vidare. På så sätt kan en forskare i framtiden inte störa informanter för att fråga efter extrainformation om den tidigare undersökningens material. Att ge tillåtelse för en undersökning betyder inte att någon annan forskare har rätt att studera gamla informanter i nya undersökningar. För anonymisering av kvalitativt material finns det tre centrala sätt: person- och egennamn ändras eller tas bort, känsliga information ändras eller tas bort, och bakgrundsinformation kategoriseras. (Kuula 2006)

I min studie förstörs det insamlade materialet efter att avhandlingen godkänts. Också i övriga avseenden efterföljde jag de ovan nämnda etiska anvisningarna vid insamlingen av materialet.

4.2.2 Varför intervju?

Skillnaden mellan intervju och enkät handlar om informantens roll i situationen. I en enkät svarar hen själv på frågor genom att skriva svar och i en intervju är det intervjuaren som gör anteckningar eller spelar in informantens muntliga svar. (Tuomi & Sarasjärvi 2003)

Intervju och enkät är ofta använda materialinsamlingsmetoder som kan användas både i kvantitativ och i kvalitativ undersökning. De är båda starka metoder men de brukar användas i olika situationer beroende på vad man vill få fram från informanter. Med enkät är det lätt att samla in stora mängder av data som kan analyseras med kvantitativa medel, men det är inte lätt att formulera en enkät med frågor som inte kan förstås på flera olika sätt. Forskare kan inte veta vad informanter tänker eller varför de svarar som de svarar. Det är inte möjligt att ställa tillägsfrågor eller förklara saker gällande frågor såsom man kan i intervjun. Med intervjun kan storleken av material vara problematisk när man börjar analysera det, eftersom man måste transkribera intervjuer och sedan plocka ut de svar som man är ute efter från hela intervjumaterialet. (Tuomi & Sarasjärvi 2003)

När det var tid att välja metoder för undersökningen, hade jag redan bestämt att jag skulle göra intervjuer i stället för enkät vid sidan av litteraturstudiet. Intervju kändes som en bekant metod för jag har gjort intervjuer tidigare under studierna, medan en enkät var nytt för mig.

Det skulle ha tagit mycket tid för att formulera en bra enkät med frågor som svarade på mitt syfte i jämförelse med intervjufrågor. Med enkät är det dessutom inte möjligt att förklara saker under svarandet i realtid och jag förutsatte att det fanns en viss möjlighet att förklaringar skulle vara nödvändiga, eftersom avhandlingens tema inte är helt vardagligt.

Människor brukar tänka mer efter vad de skriver än vad de säger och jag var ute efter informantens egna personliga uppfattningar om hurdana minnesstrategier de använder när de upplever ett TOT-tillstånd. Jag ville höra deras beskrivningar på svenska om möjligt, delvis för att jag inte kunde hitta tidigare undersökningar om fenomenet på svenska och delvis för att mitt huvudämne är svenska. Informanternas svenska beskrivningar kunde då möjligtvis användas i stället för att översätta dem först från finska eller andra språk.

4.3 Val av informanter

Antalet informanter begränsades i forskningsplanen till mellan fyra och sex stycken, även om jag var förberedd att ta med fler om det fanns många intresserade som var villiga att

delta i undersökningen. Jag bestämde mig att fokusera på språkstudenter och särskilt på dem som studerar svenska på universitetet. Det var lättast att välja universitetsstudenter eftersom det var okomplicerat att komma i kontakt med dem. Språkstudenter valde jag på grund av tidigare studier som lyfter fram att tvåspråkiga människor upplever TOT-tillståndet oftare än enspråkiga (Gollan & Acenas 2004; Gollan & Silverberg 2001). Även om jag inte sökte efter informanter som hade växt upp med två språk, antog jag att användning av flera språk på universitetsnivå skulle ha en liknande större förekomst som med tvåspråkiga i jämförelse med enspråkiga. För det sista ville jag göra intervjuerna på svenska om möjligt och det fick mig att välja informanter som skulle kunna göra intervjun på svenska. Jag kom fram till att inte avgränsa informanter mer eftersom det skulle ha varit mycket mer tidskrävande att hitta de som skulle intervjuas om kön, ålder, antalet studieår och andra bakgrundsvariabler skulle ha påverkat valet.

4.3.1 Informanters anonymitet

Efter att ha valt intervjun som materialinsamlingsmetod och börjat tänka på informanter var det tid att bestämma om anonymiteten. Jag kom fram till att inte använda informanters namn eftersom jag såg att informanters namn och andra personuppgifter skulle vara irrelevanta för undersökningen. I citat från transkriberingar finns några saker med som möjligtvis kan knytas till särskilda personer, men de här uppgifterna kan inte i sig själv anknytas till en enskild person.

4.4 Genomförande av intervjuer

Intervjudata består av fyra intervjuer, tre av dem på svenska och en på finska. Alla intervjuerna spelades in på band och transkriberades efteråt. Som redan tidigare sagt var analysering av transkriberingarna inte kvantitativ utan planen var att kvalitativt jämföra informanters angivna strategier i jämförelse med tidigare forskning.

Intervjuerna gjordes i universitetets lokaler, i tomma klassrum för att minska störande faktorer. Alla informanter intervjuades individuellt, det vill säga att endast informanten och intervjuaren var närvarande under intervjun. Före intervjun fanns det lite

”uppvärmningsprat” för att göra stämningen avspänd. Jag gav också en kort förklaring om fenomenet och förklarade vad som kommer att hända under intervjun samt om anonymitet, förstörelse av intervjumaterial efter avhandlingen är färdig och om rättigheten att avbryta undersökningen till avhandlingen är slutredovisad. Intervjuernas längd varierar mellan 5 minuter 40 sekunder och 20 minuter 40 sekunder. Differensen i tid förklaras av intervjufrågorna som var öppna frågor och på grund av att informanternas svar var av olika slag och längd.

4.4.1 Intervjufrågor

Intervjufrågorna finns med som en bilaga till avhandlingen. Under intervjun hade informanterna frågorna på papper utan anteckningar som stöd för svarandet.

Sammanlagt fanns det fem frågor som användes under intervjun, även om det egentligen kunde ha räckt med en eller två frågor för att få svar på den andra forskningsfrågan. Tanken bakom flera frågor var att inleda den viktiga frågan med andra relevanta frågor, på sätt och vis att bygga upp stämningen och samtidigt få intressant information som möjligtvis kunde användas i avhandlingen om det blev brist på material. Intervjufrågorna strukturerades så att intervjusituationen skulle vara vardaglig och att informanterna skulle känna sig avspända. Att använda öppna frågor var ett självklart val eftersom frågan som undersökningen ville få svar på var hurdana strategier studenter anger att de använder. För att kunna svara på denna fråga var det nödvändigt att använda öppna frågor, att lämna ordet till informanterna och höra deras egna tankar om hur de brukar agera när de har ett ord på tungan.

Den tredje och fjärde frågan var de två viktigaste av alla fem, med tanke på avhandlingens syfte. De två första frågorna var med för ovannämnda skäl och den femte borde man alltid ha med i intervjuer, enligt handledaren. Informanter måste få en chans att fylla i möjliga luckor i deras svar.

4.5 Transkriberingar

Transkriberingar av intervjuer skrev jag ord för ord utan att korrigera eventuella grammatiska. Eftersom jag ville analysera innehållet i informanternas svar med tanke på intervjufrågor och den andra forskningsfrågan, var det inte nödvändigt att använda någon mer komplicerad transkriberingsmodell. I stället, för att göra läsningen lättare, konstruerades satser från bandinspelningarna med forskarens egen bedömning. Tre punkter användes för att märka en längre paus (3–5 sekunder) och kommatecken för att märka en kortare paus inom texten (1–2 sekunder). Eftersom studien sökte ut efter informanternas uppfattningar om sina minnesstrategier, utelämnades några delar av bandinspelningarna som inte var relevanta för undersökningen. Tanken var därutöver att transkriberingarna skulle vara begripliga intervjuer och på grund av det lämnades också ytterligare information med. Till exempel satser som inte hade relevant information gällande forskningsfrågor, och inte bara delar med samtal om använda strategier.

4.5.1 Bearbetningsanalys

Analysering av transkriberingar gjordes med tanke på intervjufrågor, det vill säga att jag gick genom alla frågor och plockade ut informantens svar från transkriberingar och presenterar dem genom citat. Dessutom gjordes en kategorisering om de använda strategierna och därefter delas minnesstrategier i semantiska eller fonologiska strategier. Eckes (2000) kategorisering för återkallande fungerade som en bas för analysen om de använda strategierna.

5 RESULTAT OCH ANALYS

I den här delen ska transkriberingar genomgå och informanternas intervjusvar analyseras i relation till andra forskningsfrågan, dvs. hurdana minnesstrategier informanterna anger att de använder för återkallande av ord när de upplever ett TOT-tillstånd.

5.1 Genomgång av svaren

Informanternas svar på intervjufrågorna presenteras som en helhet, en fråga åt gången i stället för att presentera en informants svar på alla frågorna i taget. Jag bestämde att variera mellan citat och referat, men fortfarande ha alla relevanta citat med för att kunna påpeka tillbaka till dem i analys- och resultatdelar.

Citat från den finska transkriberingen har översatts till svenska (informant D). De andra citaten är direkta citat från transkriberingar, dvs. att det grammatiska var inte korrigerat i transkribering och på grund av det finns det olika slags små språkliga fel med i citaten.

Svar på den första intervjufrågan har inte delats i citat, utan alla fyra svar är sammanlagda i ett textstycke. Svar på de andra frågorna har delats baserat på det jag ville få fram med en särskild fråga. Detta gäller frågorna två och tre, som innehåller flera frågor. Den femte frågan handlar om något annat, dvs. någonting att tillägga.

För att skilja mellan informanternas svar används bokstäver A, B, C och D som markering för de fyra olika informanterna, och numren 1, 2, 3, 4 och 5 anger frågan. I frågorna två och tre används också extra nummer för att skilja mellan de två frågor. Så till exempel A3.1. är informant As svar på den första frågan inne i den tredje intervjufrågan, och A3.2. hans svar på den andra delen av den tredje frågan.

5.1.1 Vilka språk använder du vanligen och i vilka situationer?

Den första frågan var en öppen fråga men svaret jag ville få fram var ganska enkel, alltså vilka och hur många språk informanter använder i vardagen. Alla fyra informanter lyfte fram finska, svenska och engelska. Dessutom använder två av dem tyska, av vilka en använder också danska. En informant av de fyra använder italienska och spanska. Allt i allt är det mellan tre och fem språk som informanterna brukar använda. Användning av språk i det här fallet innebär flera olika medier, inte bara tal eller skrift.

5.1.2 När och hur ofta stöter du på att ha ett ord på tungan?

Den andra frågan gällde förekomsten av TOT-upplevelsen: när och hur ofta det händer. Först presenteras svaren till den första delen av frågan: när brukar informanter stöta på att ha ett ord på tungan, dvs. olika situationer.

Informant D svarade att hen stöter på TOT-tillstånd vanligen i formellare situationer, till exempel under lektioner, medan B svarade att det inte sker i mycket formella situationer utan i vanliga vardagliga situationer, till exempel när hen talar med en vän om någonting. Både As och Cs svar kommer upp att de upplever TOT oftare vid spontan när det handlar om spontan språk användning: A under språklektioner utan att ha förberett sig och C när hen spontant måste växla mellan två L2-pråk.

A2.1 I allmänhet är det så att om jag måste prata... umm... spontant, att jag inte har kunnat förbereda mig. Speciellt när jag måste prata mycket, måste jag förbereda mig mycket eftersom det är, om jag går till lektionen innan jag förberedar mig och sen borde jag prata till exempel femton minuter i rad, kommer det många situationer när jag har det här, ha det på tungan.

B2.1: Det kan vara vilket som helst situation, oftast med en vän. Inte med en lärare eller något mycket formell situation men bara den här vanliga situationen i livet.

C2.1: Jag tror att varje gång när jag pratar på främmande språk är det här situationen, ha det på tungan. Också i situationerna när jag pratar till exempel spanska och sen borde jag växla till svenska, genast.

D2.1: *Vanligen på någon lektion under en formellare diskussion. Det gäller också när jag pratar och skriver.*

Den andra delen av fråga två handlade om hur ofta informanterna brukar stöta på att ha ett ord på tungan. Alla informanterna upplevde ett TOT-tillstånd i varierande mängder men minst en gång i veckan. Informant A stötte på känslan att ha ett ord på tungan nästan varje dag, B cirka en gång i veckan, C cirka varje tredje dag och D några gånger per vecka.

A2.2: Nästan varje dag finns det... och på alla språk, det gäller också finskan så inte bara svenskan och engelskan och tyskan.

B2.2: En gång i veckan nuförtiden, inte så ofta.

C2.2: Kanske inte varje dag men... varje... tredje dag.

D2.2: *Inte dagligen men några gånger per vecka.*

5.1.3 Vad brukar du göra när du upplever det här tillståndet?

Den tredje frågan handlade om vad informanterna brukar göra i situationen med TOT-upplevelse. Försöker de hitta ordet eller inte, och om de gör ett försök, hur gör de det? Alla fyra informanter angav att när de har ett ord på tungan, stoppar de att tänka på det. Alla informanterna svarade att de kan försöka att hitta till exempel ett annat ord såsom synonym eller göra omskrivning för det tappade ordet, och det är även möjligt att använda samma ord på ett annat språk om diskussionspartnern kan förstå de språk den andra behärskar.

A3.1: Så ofta jag håller en liten paus och försöker just att minnas det där ordet. Men oftast slipper jag det där ordet och säger något annat i stället. Jag gör en omskrivning eller använder något annat ord i stället.

B3.1: Först skrattar jag hemskt mycket för att tappa bort ett mycket vanligt ord.

C3.1: Det kan vara att först tänker jag på något annat språk och sen försöker hitta ordet, svenska ordet om det liknar det främmande ordet. Om jag pratar med finska människor så byter jag till finska. Jag vill inte vara där i fem minuter tänkande på ett ord så jag byter.

D3.1: Vanligen stoppar jag för att tänka på ordet i fråga, jag kan inte gå vidare från det. Om det är nödvändig att fortsätta, hittar jag till exempel en omskrivning eller något annat. Och det blir såna tillfällen då jag, då jag alltså... använder ett tyskt ord i stället för svenskt och sånt också. Så jag växlar också mellan språken.

Den andra delen av frågan handlade om hur de försöker hitta ordet.

A3.2: Jag försöker minnas hur ordet låter... det tror jag när jag pratar så är det hur det låter och jag skriver hur det skrivs att vilka bokstäver de börjar med eller vilka ljud de börjar med eller finns det en rim med någon annan ord, med något annat ord så är det kanske... eller så är det några ord som passar i sammanhanget eller som används ofta tillsammans. Men så kan jag också säga vad är det där ordet, jag minns inte så kan till exempel den där diskussionspartner hjälpa till lite och säga vad jag menar. Det är det samma i skrift jag väntar en stund om jag hittar det men jag har ju inte tålmod så det är att kolla det i stället... på någon nätdordbok eller likadant. När jag skriver gäller det att kolla ordboken eller något annat, synonymer.se eller något annat.

B3.2: Sen försöker jag komma på synonymer för att komma på just detta ord jag försöker och sen om jag har, om jag vet vet att jag har använt ordet i någon speciell situation, så försöker jag minnas situationen när jag sist har använt ordet.

C3.2: Det kan vara att först tänker jag ordet på något annat språk och sen försöker jag hitta på ordet om det liknar det främmande ordet. Men om det inte liknar sen ibland har jag en känsla att... många gånger har jag en känsla att detta ord börjar med en viss bokstav och sen kommer jag bara A, B, C, D, E eftersom många gånger det hjälper. Jag har en viss känsla att aha nu med detta K jag har en känsla att det är detta. Sen börjar jag med att tänka på är det A, K, G... det funkar väldigt bra.

D3.2: Man märker att ett ord saknas och sedan genom likadana ord försöker man bygga det upp till exempel en bokstav åt gången bygga upp det på ett sätt, så att det i något moment på sätt och viss erinrar sig, att ju det här var det. Generellt vet man att något ord låter likadan så man går genom det.

5.1.4 Hur skulle du beskriva processen som går bakom sökningen av tappade ordet när du försöker återkalla ordet tillbaka i minnet?

Den fjärde frågan handlade om att beskriva sökprocessen när de stöter på att ha ett ord på tungan. Informant Ds svar på tredje frågan (D3.2.) innehåller svaret till den här frågan men jag bestämde mig att skriva samma svar i båda tredje och fjärde frågan.

A4: Det händer ganska plötsligt, bara så där att det finns en lucka och först blir man lite förvirrad att jaha det här ordet borde jag känna till, och då börjar man söka efter ordet och gör en viss paus. Och om man inte hittar det med det där synonymer eller med initialer eller ljudkombinationer så är det att använda ett annat ord, söka ett alternativ.

B4: Jag börjar prata om något och sen finns det något speciellt som jag vill säga och sen, inte glömmer ordet men liksom glömmer ordet och har det på tungan och sen, försöker jag... jag kan inte säga hur länge men försöker komma på ordet och om jag inte kan ens komma på en synonym till ordet då, sen flyttar jag till ett annat ämne. Oftast försöker jag att min vän skulle förstå ordet som jag försöker att hitta och liksom beskriver ordet för hen.

C4: Först tror jag att jag... jag vet om jag vet ordet eller inte, jag har känslan. Att om jag inte känner ordet till så det känner jag genast att jag, jag kan inte, det lönar sig inte att använda tid nu för att söka detta ordet eftersom det är omöjligt. Men jag kan också ha känslan att jag känner det här ordet men sen det kan vara att det var länge sen när jag använde det. Och sen börjar jag... söka... såsom jag har sagt, tänkande på bokstäver.

D4: Man märker att ett ord saknas och sedan genom likadana ord försöker man bygga det upp till exempel en bokstav åt gången bygga upp det på ett sätt, så att det i något moment på sätt och viss erinrar sig, att ju det här var det. Generellt vet man att något ord låter likadan så man går genom det.

5.1.5 Finns det något annat att tillägga?

Den sista frågan skulle ge informanterna en chans att tillägga eller fråga om någonting.

A5: Jo... och det är också inte bara ordet utan hur det skrivs och hur man uttalar det och sånt. Ibland är det så att jag glömmer hur det skriver... för vissa ord har jag bara använt muntlig, man vet inte ens hur man skulle skriva dem. Det händer också på andra språk, mest på tyska för jag är inte så duktig. För ordförrådet har inte fastnat så jag har inte använt det i vardagen så pass mycket som de andra språk.

B5: Mest av allt är det att jag struntar att jag glömmer ett ord och fortsätter ändå på ett annat sätt, och det händer automatiskt och man kanske inte ens märker att jag har väntat eller sökt efter ett ord. Och då man fyller det där tomma rummet mellan några 'mmmm' 'mhmmm' och så där gör som man gör på alla språk. Jag har märkt att när man pratar finska så behöver man inte det där ordet eftersom den andra vet ju vad man betyder eller menar.

C5: Jag tycker om att, denna känsla när jag har något på tungan. Om jag skriver söker jag inte ordet på ordbok utan jag vill hitta ordet. Ibland kan det ta många minuter men jag tycker denna känsla att jag vet det men hur kan jag hitta på det, hitta det.

D5: Jag möter såna här tillfällen ganska ofta och det är typ två timmar senare man minns vad man egentligen sökte efter.

5.2 Kategorisering av olika strategier informanterna använder för att hitta målord

Med styrt sökande är det möjligt att använda fragmentarisk information, ordassociationer, kontext eller memoreringstekniker för att söka efter målordet. Andra sätt att hitta ord är referenser, tips i omgivningen och pop-up. (Ecke 2000)

Följande kategoriseringar är resultat av analys av intervjufrågornas svar som presenterades ovan. Det finns fyra olika typer av Eckes kategorier (se avsnitt 3.2.5) som förekom i intervjuerna; tre av dem gäller styrt sökande och en gäller användning av referenser.

5.2.1 Användning av fragmentarisk information

Det finns ofta en känsla med TOT om att en särskild bokstav passar ihop med det man minns om ordet. Tre av informanterna angav att de använder fragmentarisk information om målordet för att återkalla det. Informanter C och D sade att de försöker bilda ordet en bokstav åt gången, på grund av denna känsla om att vissa bokstaver är delar av ordet som de försöker återkalla (C3.2, D3). Om man kan minnas bokstaven eller ljudet som ordet börjar med till exempel, kan man försöka bilda målordet en bokstav åt gången. Det kom upp i informanternas A och C svar att många gånger vet de vilken bokstav eller ljud ordet börjar med när de upplever ett TOT-tillstånd (A3.2, C3.2).

5.2.2 Ordassociationer

Informanterna använder ordassociationer som är lika i betydelse och i form eller uttal. Synonymer är ett sätt att hitta målordet genom likadan betydelse. Informanter A och B nämnde att de använder synonymer för att försöka aktivera återkallandet (B3.2 och A4). Det andra sättet är via associationer som är likadana i ordform eller uttal. Man kan också använda andra språk för att hitta ord som liknar målordet och ofta kan det främmande ordet också dela betydelsen vid sidan av formen. I informanter C och D svar på den tredje frågan, kom det upp att de kan båda använda andra språk för att hjälpa med återkallande eller för att kunna omskriva ordet utan att vara tvungen att hitta det (C3.1, C3.2 och D3,1).

5.2.3 Kontext

Om ett ord har använts i någon särskild situation kan det vara nyttigt att minnas den situationen för att stödja målordets återkallande. I informant Bs svar på den tredje frågan kom det upp att om hen vet hen har använt det tappade ordet i någon speciell situation, försöker hen minnas denna situation för att genom detta minne återkalla ordet (B3.2). Det är också möjligt att använda rim, ord som passar i sammanhanget eller ord som ofta används tillsammans, för att återkalla ordet man letar efter. Informant A nämnde att hen försöker först hitta ordet genom bokstäver eller ljud och sedan precis ovannämnd: genom rim, ord som passar i sammanhanget eller ord som ofta används tillsammans (A3.2).

5.2.4 Referenser

Man kan beskriva ordet man söker efter för diskussionspartnern och försöka få hen att förstå vilket ord det är man har tappat. Informanter A och B både nämnde att de använder personer de talar med som hjälpmedel, när de stöter på att ha ett ord på tungan. De kan beskriva ordet till diskussionspartnern och så kan partnern möjligtvis gissa ordet den andra prövar att återkalla (A3.2 och B4). Dessutom kan man använda ordbok eller olika slags ordlistor, till exempel synonymlistor, för att hitta ordet. Precis så här angav informant A att hen gör när hen skriver och upplever ett TOT-tillstånd. Hen kollar ordboken, synonymer.se eller något annat för att leta efter ordet (A3.2).

5.3 Delning av minnesstrategier i inre och yttre strategier

Minnesstrategier som informanterna anger att de använder i TOT-tillståndet kan delas in i två kategorier: inre och yttre.

5.3.1 Inre strategier

Semantiska strategier

Informanterna brukar använda ordassociationer för att få fram ordet. När man kan återkalla delar av detta ord man söker efter, i det här fallet i fråga om ordets mening, är det möjligt att försöka använda synonymer för att få fram ordet. Vid sidan av synonymer används också målordets bindning till kontexten. Om man minns att ordet har använts i någon särskild situation, kan man försöka tänka på den situationen för att återkalla ordet. Informant B angav att hen kan använda kontexten, dvs. försöka minnas i vilken situation hen har använt ordet tidigare, som en strategi för att hjälpa återkallandet (B3.2). I informanter As och Bs svar kom det upp att de båda använder synonymer när de försöker att återkalla det tappade ordet (B3.2, A4). I svar på den tredje frågan angav A att hen kan söka efter ord som passar sammanhanget eller som ofta används tillsammans med ordet som hen letar efter (A3.2).

Fonologiska strategier

När man kan återkalla fragmentarisk information om ordet man har tappat bort, till exempel olika bokstäver eller ljud som är del av målord, kan man bilda ordet genom att lägga till bokstäver eller ljud till vad man kan minnas om ordet och genom denna kombineringsprocess återkalla ordet man letar efter. Tre av de fyra informanterna angav att de använder bokstäver, dvs. de går genom alfabet och prövar kombinera bokstäver tills de hittar rätta kombination, och ljudkombinationer för att återkalla ordet i TOT-tillstånd (A3.2, A4, C3.2, D3.2). Det är också möjligt att hitta ord som låter likadant som målordet och genom dem försöka att återkalla det ordet man söker efter. Likadana ord som man använder i denna process kan också vara ord från andra språk man behärskar. Informant A angav i sitt svar på den tredje frågan att hen kan försöka hitta ord på ett annat språk, dvs. ord som liknar ordet hen har tappat bort, och genom detta aktivera återkallandet (A3.1).

5.3.2 Yttre strategier

Referenser

Det är en möjlighet att använda till exempel ordbok eller ordlistor för att hitta ordet som man kan inte återkalla när man upplever ett TOT-tillstånd. Det är också möjligt att fråga hjälp från en annan person. Informant A var den enda som angav att hen använder ordbok och synonymlistor för att hitta ordet när hen har ett ord på tungan (A3.2) och i båda As och Bs svar kom det upp att de kan fråga efter hjälp från diskussionspartnern och genom det försöka att hitta ordet som de letar efter (A3.2 och B4).

5.4 Förekomsten och annat

Förekomsten TOT-upplevelser varierar mellan informanterna mellan en gång i veckan till nästan varje dag. Situationer i vilka man stöter på att ha ett ord på tungan varierar: situationer där man måste prata spontant på ett främmande språk, eller för en längre tid utan att ha kunnat förbereda sig, vanliga situationer i vardagen, lektioner med en formellare diskussion och om man plötsligt bör växla mellan språk.

Förekomsten kan bero på hur starkt man behärskar de språk man brukar använda eftersom informant A angav att hen ofta stöter på TOT på tyska som hen inte har använt så mycket som de andra och är inte lika duktig som med de andra språk hen behärskar (A5).

Informant B angav i svar på fråga två att i formellare situationer stöter hen inte på TOT medan informant D svarade till samma fråga att det är ofta just i de formellare situationer med främmande språk där hen upplever TOT (B2.1 och D2.1). Detta innebär att situationerna på förekomsten också varierar mellan personer.

Det kom också upp i svaren av alla fyra informanter att de kan ge upp sökandet efter ordet och i stället gör de en omskrivning eller använder ett annat likvärdigt ord, för att inte störa diskussionen med långa pauser (A3.1, A3.2, B3.2, C3.1 och D3.1). Dessutom är det möjligt att använda olika utfyllnadsord när man försöker återkalla det tappade ordet och på detta sätt få lite mer tid att hitta ordet, som informant B angav att hen kan göra med 'mmmm' och 'mhhmm' och andra utfyllnadsord (B5).

Dessutom angav informanter C och D att om de pratar med en person som behärskar olika språk, är det möjligt att växla mellan språk för att få fram budskapet (C3.1 och D3.1). Om man upplever TOT på svenska till exempel, kan man använda den finska motsvarigheten i stället för att inte ha lång paus i samtalet.

Informant A sade att hon inte har tålamod att leta efter ordet och på grund av detta slipper hon oftast att leta efter ordet och använder en synonym eller omskrivning i stället (A3.2). Medan C i sitt svar på den femte frågan angav att hon tycker om denna känsla att ha ett ord på tungan och att hon vill hitta ordet i stället för använda ordbok eller annat för att hitta ordet, även om den kan ta ibland ta lite tid att återkalla ordet (C5). Informant D i sitt svar på den femte frågan och detta kan vara kanske på grund av en *pop-up* eller någon slags *tips i omgivningen* enligt Eckes kategorier (se avsnitt 3.2.5.2).

Oxfords (1990) kategoriseringar för minnesstrategier som människor använder för språkinlärning innehåller *upprepning* (se avsnitt 3.2.3). *Upprepning* var en av de mest använda minnesstrategier som elever använde för andraspråksinlärning i både Kalpios (2016) och Allestams (2007) undersökningar (se avsnitt 3.2.4). Informanterna som angav att de går genom bokstäver en åt gången när de försöker att hitta ordet när de upplever ett

TOT-tillstånd, använder samma slags upprepning som vi kan använda för att lära oss nya ord. Processen är lite annorlunda på grund av att det är återkallande i stället för memorering men i princip är det mycket likadant. I informant Cs svar på den tredje frågan angav hen att många gånger har hen en känsla om vilken bokstav ordet börjar med och så är det möjligt att gå genom alfabet för att hitta kombination som känns rätt (C3.2). Detta betyder att hen upprepar delar av ordet igen och igen tills hen lyckas med återkallandet. Informant D angav också att hen brukar försöka kombinera bokstäver på grund av känslan att vissa bokstäver var en del av ordet som hen hade tappat (D3.2).

En andra kategori i Oxfords kategorisering är *skapande av mentala förbindelser* som innehåller bland annat associering och placering av nya ord i kontext. I Allestams (2007) undersökning var *placering av nya ord i kontext* det mesta använd minnesstrategi vid sidan av *upprepning/repetition*. På samma sätt som med upprepning, använder informanter associering och kontext som en del av strategier som de använder för återkallande av ord i TOT-tillstånd. Informant A angav att hen använder rim och prövar att finna ord som ofta används tillsammans med ordet som hen letar efter och informant B ibland vet att hen har använt ordet i någon särskild situation och så försöker hen att minnas denna situation (A3.2 och B3.2).

6 DISKUSSION

I den här delen ska resultat från intervjuerna genomgå vid sidan av att besvara forskningsfrågorna först och efter det finns en kort diskussionsdel om använda metoder.

6.1. Resultatdiskussion

Syftet med avhandlingen var att undersöka hurdana minnesstrategier universitetsstudenter använder för att återkalla ord i samband med TOT-tillståndet. Båda forskningsfrågorna blev besvarade i undersökningen och de ska förklaras här nedan.

Vilka minnesstrategier redovisas i tidigare forskning för återkallande av ord som man inte kan komma ihåg? (i samband med TOT-tillstånd)

Rebecca Oxfords (1990) kategoriseringar av minnesstrategier för språkinläring (se avsnitt 3.2.3) är ofta citerat inom språkstudier om inläring och dessa strategier kan användas också för återkallande av ord, åtminstone delvis men de är först av allt skapat för memorering av ny information. Jag ville snarare hitta strategier för återkallande av ord genom litteraturstudien och hittade till slut Peter Eckes (2000) undersökning om TOT-tillstånd, i vilken han gjorde en kategorisering av minnesstrategier som hans informanter använde. Dessa kategorier blev kärnan till min avhandling och jag ska nu genomgå dem för att svara den första forskningsfrågan.

Första delen av kategoriseringen är *styrtd sökande* som Ecke förklarade som användning av strategier som man är medveten om, dvs. metakognitiva minnesstrategier som en kan styra medvetet. Den här kategorin har fyra underkategorier. Den första är *användning av fragmentarisk information*: om man kan minnas semantiska eller fonologiska bitar av ordet man försöker att återkalla, är det möjligt att bilda ordet med hjälp av denna information genom försök och fel. Den andra är *användning av associationer*: man kan använda ord som liknar målordet i mening (synonym) eller i form (ord med samma bokstäver/ljudform). Den tredje är *skapande av kontexter som hänger ihop med betydelsen*: det är möjligt att försöka minnas situation där man använde, så eller hörde ordet sist. Den fjärde är *memorerings tekniker*: man kan använda komplexa memoreringstekniker för att återkalla

information från minnet, om man har använt dessa tekniker som en del av inläringen. Mer omfattande förklaringar finns i avsnitt 3.2.5.1.

Vid sidan av *styrt sökande* är *andra sätt att hitta ord* som har tre underkategorier. Den första är *referenser*: man kan använda ordbok, ordlistor eller konsultera en annan person. Den andra är *tips i omgivningen*: man kan till exempel höra målordet eller ett likadant ord någonstans, se något som kan orsaka att man minns målordet kanske genom kontext. Den tredje är *pop-up*: man kan plötsligt komma ihåg ordet efter en lång tid utan att tänka på målordet. Detta sker på grund av att vårt sinne fortsätter att leta efter ordet som vi tappade, även om vi är inte medveten om att det sker.

Hurdana minnesstrategier anger universitetsstudenter att de använder för återkallande av "tappade ord" när de upplever ett TOT-tillstånd?

Informanterna brukar använda fyra olika kategorier av Eckes (2000) kategorisering av minnesstrategier för återkallande av ord (se ovan eller avsnitt 3.2.5). De här fyra kategorier av minnesstrategierna innehöll tre från *styrt sökande*: *användning av fragmentarisk information*, *ordassociationer* och *kontext*. Dessutom använde informanterna också *referenser* som Ecke placerade under *andra sätt att hitta ord*. Tre informanter av fyra angav att de använder fragmentarisk information om målordet för att återkalla det. Som en del av *referenser* angav informant A att hen använder andra strategier för att hitta målordet än de tre ovannämnda kategorier, till exempel ordbok samt ordlistor. Att fråga en annan person och genom att beskriva till diskussionspartnern det man kan återkalla om målordet, går också under *referenser*. Alla fyra informanter angav att ibland undviker de att använda målordet och i stället gör en omskrivning eller använder ett annat ord som passar i sammanhanget och får fram budskapet på det sätt. Detta är gjort av informanterna för att inte förhindra samtalens gång med för långa pauser.

De minnesstrategierna som informanterna använder för att återkalla ord i TOT-tillstånd kan delas i inre och yttre strategier. Inre strategier som informanterna brukar använda kan delas i semantiska och fonologiska minnesstrategier för att återkalla ord. Användning av ordassociationer, kontext och sammanhang är semantiska strategier. Användning av fragmentarisk information som bokstäver och ljud är fonologiska strategier. Dessa innehåller också användning av andra språk genom ord som är likadana i form med ordet som man

försöker att återkalla. Yttre strategier som informanterna angav att de använder är referenser, dvs. användning av ordbok, ordlistor eller att fråga av hjälp från en annan person.

Som jag ser det, är antalet informanter i min avhandling för litet för att göra generaliseringar om de använda strategierna även om resultat är på sätt och viss likadant med tidigare resultat från andra undersökningar, som till exempel Hofferberths (2011) och Eckes (2000) undersökningar (se avsnitt 3.2.2). Informanterna i deras undersökningar och i den här undersökningen använde både semantiska och fonologiska minnesstrategier för återkallande. Hofferberths undersökningsresultat visade att informanter använde semantiska strategier oftare än fonologiska och i Eckes resultat var det fonologiska strategier som var använda oftare. I min undersökning var syftet inte att forska vad slags strategier skulle vara mer använda i jämförelse till andra. Resultat visar bara generellt att dessa fyra informanterna använder olika slags semantiska och fonologiska strategier för återkallande av ord.

6.2. Metoddiskussion

Undersökningen var för en del en litteraturstudie för att svara på den första forskningsfrågan, utan vilken skulle det inte ha varit möjligt att svara den andra forskningsfrågan. Å andra sidan var undersökningen en intervjustudie med intervjuer, transkribering och analys av intervjusvar.

I kandidatseminarium och andra universitetskurser fick jag mycket information och tips om hur man kan leta efter forskning för att finna källor för akademiska texter. Enligt min egen bedömning är källorna jag valde att använda i undersökningen relevanta och mycket informativa gällande avhandlingens syfte. De flesta av källorna som jag har använt i denna avhandling är internationella och de är skrivna på engelska. Det finns nästan ingen forskning om TOT-fenomen på svenska och på grund av detta har jag ont om svenska källor, även om jag skulle egentligen ha velat ha flera undersökningar på svenska.

När det gäller avhandlingens intervjudel, finns där saker som kunde ha gjorts bättre. Även om intervjusituationerna var ganska avslappnade, spände jag som intervjuare mig lite för dem och därför tänkte jag inte helt klart under situationerna. På grund av det lade jag inte märke till att alla frågor blev besvarade på ett tillräckligt utförligt. Jag borde ha ställt flera följdfrågor i stället för att fortsätta till nästa fråga för hastigt, för att få fylligare material.

Avgränsningen som jag gjorde gällande antalet av informanter var 4–5 i början av skrivandet och till slut var det mer än tillräckligt för en kandidatavhandling, men jag skulle ha egentligen velat ha en eller två informanter flera för att ha lite mer data att analysera och skriva om.

Transkriberingar fick positiv feedback från andra studenter i kandidatseminarium samt handledaren och jag var nöjd med dem själv också. Data från informanternas svar på intervjufrågorna var också bra med tanke på avhandlingens syfte även om det fanns små brister i själva intervjuerna. Intervjudata kunde ha varit bättre med små förändringar under intervjuers gång men den var tillräckligt bra för att använda den till att besvara den andra forskningsfrågan.

7 AVSLUTNING

Avhandlingen var ett intressant projekt att jobba med, även om det för det första var nödvändigt att läsa väldigt mycket om fenomenet TOT, och tillägna mig en djupare kunskap om det, och efter det söka efter tidigare forskning om minnesstrategier. Jag nämnde redan tidigare att minnesstrategier inte har beforskats mycket i TOT-området. Det tog tid att finna de undersökningar som jag har använt i avhandlingen och ännu längre tid för att söka efter flera, men åtminstone med mina informationssökningsfärdigheter hittade jag inga andra relevanta undersökningar under materialsamlingens gång. Att ha det på tungan eller TOT som ett forskningsfenomen är fortfarande ganska litet område inom psykologivistik i jämförelse med andra mer populära teman och det naturligtvis kan ha påverknig i mängden av undersökningar som är tillgängliga. Samtidigt betyder detta att det finns mycket nytt som vi kan forska om och inom fenomenet.

Som Schwartz i sin artikel i 1999 skrev, är TOT ett fenomen som vi alla upplever i varierande mängder genom hela vårt liv. Dagboksstudier har visat att TOT förekommer ungefär en gång i veckan hos unga vuxna personer och förekomsten ökar när man blir äldre (Schwartz 2008). Förekomsten i jämförelse med antalet av språk man använder och användarens ålder skulle också vara ett intressant undersökningstema. Alla undersökningar som jag fann om fenomenet hade vuxna som informanter, vilket förstås inte betyder att det inte finns undersökning om TOT med yngre informanter. I alla fall skulle det vara intressant att studera TOT-tillståndet mera också hos yngre personer; var det om deras egna uppfattningar om fenomenet, förekomsten av TOT eller andra undersökningsämne inom fenomenet. Skillnader mellan åldersgrupper skulle också kunna vara mycket intressant tema att forska när det gäller TOT.

Inlärningsstrategier för språk har beforskats mycket och det finns massor av data om dem, medan strategier för återkallande vid TOT har inte beforskats så mycket. Oxfords (1990) inlärningsstrategiers del om minnesstrategier för språkinläring är mycket likadana med de strategier som används för att återkalla ord ur minnet. Minnesstrategier kan användas för att både spara information i minnet och för att återkalla den informationen senare från minnet. Ett väldigt intressant undersökningsämne skulle vara att jämföra inlärningsstrategier med de strategierna man använder för att hitta ord när man upplever ett TOT-tillstånd:

- Brukar man använda likadana strategier för att hitta ord som man har lärt sig ord i första hand, alltså om man använder vissa minnesstrategier som en del av språkinlärning, använder man samma strategier i samma mån för att återkalla målord när man har en TOT-upplevelse?
- Finns det någon slags differens mellan minnestekniker och -strategier människor drar nytta av när det är fråga om TOT eller FOK (*feel of knowing*, se avsnitt 3.2.1)?

Det skulle även vara intressant att undersöka var eller när TOT-upplevelser brukar hända oftast:

- Man kan stöta på det när som helst men finns det situationer där det är vanligare eller ovanligare att hända och vad kunde grunder vara för det?
- Kan känslor som till exempel stress ha någonting att göra med frekvensen av TOT och om de kan, på vilket sätt?

Undersökningen skapade egentligen inte någon ny kunskap om fenomenet, men genom att arbeta med transkriptionerna, och själva analyseringen och skrivandet, resulterade i idéer till möjliga nya undersökningsfrågor om fenomenet TOT, av vilka några är nämnda här ovan.

KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur

Allestam, C. (2007). *Ordinlärningsstrategier i svenska som andraspråk, engelska och moderna språk*. Ämnesintegrerat examensarbete på lärarprogrammet. Göteborgs universitet.

Bjorklund, D. F., & Douglas, R. N. (1997). The development of memory strategies. I: *The development of memory in childhood*, 201-246. Cowan, N. (1998). Psychology Press, New York.

Brown, A. L. (1975). The development of memory: Knowing, knowing about knowing, and knowing how to know. *Advances in child development and behavior*, 10(10), 103-152.

Brown, A. S. (1991). A review of the tip-of-the-tongue experience. *Psychological bulletin*, 109(2), 204.

Brown, A. S., & Nix, L. A. (1996). Age-related changes in the tip-of-the-tongue experience. *The American journal of psychology*, 79-91.

Brown, R., & McNeill, D. (1966). The "tip of the tongue" phenomenon. *Journal of Verbal Learning & Behavior*, 5, 325-337.

Dunlosky, J., & Bjork, R. A. (2013). *Handbook of metamemory and memory*. Psychology Press, New York.

Ecke, P. (2000). Tip-of-the-tongue states with foreign language words: resolution types and word search strategies. *Arizona Working Papers in Second Language Acquisition and Teaching*, 7, 55-69.

Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry. *American psychologist*, 34(10), 906-911.

Flavell, J. H. (1999). Cognitive development: Children's knowledge about the mind. *Annual review of psychology*, 50(1), 21-45.

Gollan, T. H., & Acenas, L. A. R. (2004). What is a TOT? Cognate and translation effects on tip-of-the-tongue states in Spanish-English and tagalog-English bilinguals. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 30(1), 246-269.

Gollan, T. H., & Silverberg, N. B. (2001). Tip-of-the-tongue states in Hebrew-English bilinguals. *Bilingualism: language and cognition*, 4(01), 63-83.

Heine, M. K., Ober, B. A., & Shenaut, G. K. (1999). Naturally occurring and experimentally induced tip-of-the-tongue experiences in three adult age groups. *Psychology and aging*, 14(3), 445-457.

Hofferberth, N. J. (2011, May). The tip-of-the-tongue phenomenon: search strategy and resolution during word finding difficulties. I: *ExLing* (83-86).

Hofferberth, N. J. (2012, August). On the role of the syllable in tip-of-the-tongue states. I: *Proceedings of the International Conference of Experimental Linguistics. ExLing* (pp. 57-60).

Kalpio, I. (2016). *En studie av högstadielävers inlärningsstrategier i svenska*. Pro gradu-avhandling. Jyväskylä universitet.

Kuula, A. (2006). *Tutkimuseetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Vastapaino, Tampere.

Meyer, A. S., & Bock, K. (1992). The tip-of-the-tongue phenomenon: Blocking or partial activation? *Memory & Cognition*, 20(6), 715-726.

Oxford, R.L., 1990. *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. Boston Heinle & Heinle.

Schwartz, B. L. (1999). Sparkling at the end of the tongue: The etiology of tip-of-the-tongue phenomenology. *Psychonomic Bulletin & Review*, 6, 379–393.

Schwartz, B. L. (2008). Working memory load differentially affects tip-of-the-tongue states and feeling-of-knowing judgments. *Memory & Cognition*, 36(1), 9-19.

Schwartz, B. L., & Metcalfe, J. (2011). Tip-of-the-tongue (TOT) states: retrieval, behavior, and experience. *Memory & cognition*, 39(5), 737–749.

Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2003). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, 1.–4. painos, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Uusitalo, H. (2001). *Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan*. 1.-7 painos. WSOY, Juva.

8.2 Elektroniska källor

Hofferberth N. J. (2013) Poster Bangor 2013 Summer school in Cognitive Linguistics (July 22nd – 26th, 2013) in Bangor, UK. Hämtad 21.4.2016
https://www.researchgate.net/publication/255716917_The_tip-of-the-tongue_phenomenon_in_models_of_speech_production

Livingston, J. A. (2003). Metacognition: An Overview. Hämtad 18.5.2021
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED474273.pdf>

BILAGOR

Intervjufrågor till kandidatavhandlingens intervjudel, Ville Väyrynen 2021

Information inom parentes är anteckningar som användes för att öppna och förklara frågorna om det skulle vara nödvändigt att göra så under intervjuens gång.

1. Beskriv en vanlig dag, vilka språk använder du och i vilka situationer?
(studier/fritiden, prata, skriva, läsa, musik, TV osv.)
2. När stöter du på “att ha det på tungan” tillståndet? Hur ofta, ungefär?
(en, två, tre gånger i veckan)
3. Vad brukar du göra när du upplever det här tillståndet?
(Försöker du hitta ordet eller låter du det bero och hoppas att ordet kommer fram automatiskt? Hur försöker du hitta det tappade ordet?)
4. Med egna ord, hur skulle du beskriva processen som går bakom sökningen av tappade ordet, när du försöker återkalla ordet tillbaka i minnet? (steg för steg när du stöter på att ha ett ord på tunga)
5. Något annat?